

finde begreber, der i modsætning til økonomernes eger sig til dette formål. Lunden finder dem i den økonomiske antropologi, især hos amerikaneren Karl Polanyi. Dennes begreber »reciprocity« og »redistribution« kan sammen med begrebet »markedsøkonomi« betegne de grundlæggende principper for tre successive perioder i den økonomisk-historiske udvikling. Lunden demonstrerer med fyldige eksempler fra norsk landbohistorie anvendeligheden af disse begreber, som er udviklet i analysen af eksotiske oversøiske samfund. Polanyi leverer ligeledes begreber for de forskellige former for disponering af jord og arbejdskraft og de forskellige former for handel, den »subsistensmotiverede«, »statusmotiverede« og »profitmotiverede«. Lunden fortsætter med forslag til begreber for handelsorganisationsformer, prisdannelse, pengefunktioner osv. De sidste to trediedele af skriftet har karakter af en veritabel lærebog i et nyt økonomisk-historisk begrebsapparat.

Som sådan er fremstillingen med sin korte og klare form og sine gode eksempler meget brugbar. Ganske vist er den stærkt præget af sit tilblivelsestidspunkt, firkantet og polemisk som den er. Men netop disse egenskaber forlejer den med en vis pædagogisk slagkraft. Her har vi sikkert en væsentlig grund til genudgivelsen.

Hvad indholdet angår, er der ikke tale om alvorlige forældelsesproblemer. Den økonomiske historie har ikke udviklet sig så forfærdelig meget siden. Slet ikke i Danmark, hvor den aldrig har nået det niveau, Lunden opererer på. Her er kampen mod den ustandselige tilbageføring af begreber til perioder, hvor de ikke hører hjemme, stadig lige aktuell. Ligesom overhovedet mangelen på adækvate begreber for de ældre perioder er det. Lundens lille bog er et godt sted at begynde. Her lyder en

klar, omend nynorsk røst, som gennem firsernes tåger har fastholdt et rationelt, teoretisk bevidst og syntesesorienteret hovedsigte.

Steen Busck

Huse og husmænd i fortid, nutid og fremtid. Småbrugets udbredelse og vilkår i Norden. Beretning fra det 12. bebyggelsehistoriske symposium ved Odense universitet den 2.-4. november 1988. Udgivet af »Bebyggelse og agrarøkonomi – Fynsprojektet«, ved Helle Damgaard og Per Grau Møller. 1989, 191 s. 188 kr. (Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 118).

Odense Universitet markerede landbo-reformjubilæet ved at afholde et nordisk forskersymposium om husmændene, den del af landbefolkningen, der ikke blev tilgodeset af reformerne – nærmere tværtimod. I denne bog er samlet de 16 indledningsforedrag fra mødet, mens der ikke indgår referater af de påfølgende diskussioner.

Husmændene har udgjort en talrig befolkningsgruppe i landområderne, men deres vilkår har været meget forskellige, og det er vanskeligt at definere gruppen entydigt og afgrænse den i forhold til bl.a. andre jordbrugere, til håndværkere, daglejere og inderste (aftægtsfolk). Det kommer også til udtryk i kildematerialet ved, at »husmand« snart anvendes i forbindelse med erhvervsbetegnelser, snart ved boligbetegnelser. Som undertitlen angiver, er vægten her lagt på husmanden som småjordbruger, men det fastholdes ikke konsekvent.

Kronologisk strækker indlæggene sig fra jernalderen til prognoser for fremtiden. Stig Jensens om jernalderhuse og Erik Ulsigs om gårdsæder og landboer i middelalderen står dog lidt for sig, og

det samme gælder i modsatte ende Jørgen Isaksens indlæg om husmandsforeningernes syn på dagen og fremtiden, Inger Sorgenfreis om det økologiske landbrug samt Palle Friises om husmandsbrug på museum. Om udviklingen i dette århundrede handler i øvrigt Gunnar Solvangs oversigtsartikel om statshusmandsbrugene (efter udstykningslovene 1899 og 1919) og Tomas Germundssons om den svenske »egnahemsrørelse«, der især i 1920'erne og 30'erne ydede betydelige lån til bl.a. oprettelse af husmandsbrug. Mest centralt behandles dog udviklingen i 17- og 1800-tallene, hvor en række metodisk prægede indlæg peger på mulighederne for nærmere at belyse baggrund og årsager for husmandsgruppens vækst i denne periode og giver konkrete eksempler på analysemetoder. Blandt indlæggene her skal fremhæves Hans Chr. Johansens, der analyserer vækstens sammenhæng med befolkningsudviklingen, og Ståle Dyrviks om de regionale mønstre i »husmannsvesenet i Norge« og de forklaringsmodeller, der kan anvendes ved undersøgelsen heraf. Af de konkrete undersøgelser fra afgrænsede lokalområder kan nævnes Asger Th. Simonsens Småbruger eller Daglejer?, der meget interessant sammenligner bebyggelse og sociale forandringer i et lollandsk og et vestjysk sogn i 19. århundrede, samt Jan Anders Timberlids om husmændene i en godsøkonomi i Indre sogn i Norge.

Bogen er et eksempel på, hvordan en nordisk ideudveksling inden for et forskningsområde kan virke stimulerende. Selv om der ikke er sammenhæng mellem indlæggene, kan de samlet give inspiration og ideer til den fortsatte husmandsforskning.

Erik Korr Johansen

Ove Hornby: »Ved rettidig omhu ...«

Skibsreder A. P. Møller 1876-1965. (Schultz Forlag, 1988), 316 s., 220,- kr.

Der har i årenes løb været taget flere tilløb til en biografi/virksomhedsportræt af dette århundredes største danske erhvervsmand, men først nu kan der fremlægges et trykt resultat. Det er ikke – på trods af titlen – blevet en snæver biografi, dertil mangler der alt for meget, men snarere et stykke rederihistorie, hvor hovedperson og virksomhed søges sammenkædet.

Forfatteren fører læseren ind i de gamle sejlskibsmiljøer i midten af forrige århundrede, som A. P. Møllers fader og fader igen var en del af. To gamle søfartsmiljøer Rømø og Dragør mødtes og gav denne en traditionsrig ballast på godt og ondt.

Der lægges afgørende vægt på at P. M. Møller i 1884 brød med den gamle sejlskibstradition og slog sig ned i Svendborg. Samtidig forstærkes visionerne om at se sønnerne som afgørende elementer i et kommende familierederi. Der var fire drenge at opbygge disse drømme på. Arnold Peter var den tredieældste, født i Dragør 1876.

Afsnittet om A. P. M.s uddannelse må derfor stå centralt: først handelslærling, siden ophold på speditjons- og klareringskontorer i England, Tyskland og Rusland før han vendte tilbage til Danmark og fik ansættelse i den store mægler- og rederiforretning C. K. Hansen. Under disse ansættelser havde han lov til for egen regning at disponere skibe.

Det var fra denne position han i 1905 støttede faderen hjemme i Svendborg med oprettelse af Dampskibsselskabet Svendborg, hvor familien Møller sammen med lokale forsigtige svendborgensere dannede et rederiakteselskab.

En hovedlinie for forfatteren bliver det at påvise, at det snævre provinssmiljø ikke gav plads og albuenum nok for